

Жанрово-стильова парадигма епістолярної публіцистики Вінстона Черчилля

О. Б. Семенюк

Національна академія Служби безпеки України, м. Київ, Україна
Corresponding author E-mail: sem_ob@ukr.net

Paper received 26.04.20; Accepted for publication 06.05.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-09>

Анотація. У статті розглядається специфіка жанрово-стильової парадигми епістолярної публіцистики Вінстона Черчилля. На основі ґрунтовного аналізу епістолярно-публіцистичної творчості відомого політичного діяча Великої Британії в період Другої світової війни, зокрема його відкритих листів, визначено основні стильові домінуючі і жанрові модифікації публіцистичних кореспонденцій, радіозвернень, промов Вінстона Черчилля, охарактеризовано риторично-стильові засоби, притаманні різним жанровим утворенням публіцистики, що може слугувати предметом для подальших розвідок.

Ключові слова: епістолярна публіцистика, стильова парадигма, жанрові модифікації.

Вступ. Серед широкого кола науковців гуманітарного напрямку (філологів, істориків, журналістикознавців, педагогів, політологів та ін.) Вінстон Черчилль вважається непересічним майстром ораторського мистецтва. Його численні промови вражали реципієнтів неординарністю думки, експресивністю, прагненням відстоювати найвищі людські цінності. Багато хто із сучасних політиків намагається наслідувати його, копіюючи фразеограми британського прем'єр-міністра, голосову проекцію, темпоритм та експресію, захоплюючись магією слова історичного діяча із архівних записів його виступів. Переважна більшість тих, хто говорить про потужну енергетику виступів британського прем'єр-міністра, згадують його знамениті радіозвернення до співвітчизників під час Другої світової війни влітку та восени 1940 року. Водночас він закріпив за собою репутацію воєнного лідера пам'ятними та знаковими фразами: «*Never give in, ... never... – in nothing, great or small, large or petty - never give in except to convictions of honour and good sense*» («Ніколи не здавайтесь, ... ніколи – ні у великому, ні у малому, ні у значному, ні в дрібному, ніколи не здавайтесь, якщо це не суперечить честі і здоровому глузду») [10, с. 255].

Впродовж останніх десятиліть у літературознавчих студіях об'єктом дослідження почасти були не лише біографічні факти життя Вінстона Черчилля (Мартін Гілберт, Баклі Баррі Барретт, Артур Макс), але й ораторські виступи британського політика, історичні та публіцистичні твори (Пол Еддісон, Уоррен Ф Кімбал, Девід Томас, Н. Базилевич, С. Єременко). Неабиякий інтерес критиків викликала його літературна діяльність (Джонатан Роуз, Фредерік Вудз, Кітт Алдрітт), що залишає без уваги інші доробки його творчої спадщини документальні жанри, як от: епістолярну публіцистику. Останню науковці розглядають як продукт одного з різновидів цієї (публіцистичної) діяльності, «що зафіксована в епістолярній формі» [4, с. 148].

Стильний огляд публікацій за темою. Сучасні тенденції розвитку публіцистикознавства роблять дискусійним питання жанрової типології. Науковці ведуть полеміку щодо традиційного поділу жанрів на інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні, припускаючи розмитість жанрових форм, їх дифузю, відмирання старих і появу нових жанрів. Так журналістикознавець В. Здоровега вважає, що жанри можуть зазнавати модифікацій залежно від методів відображення й

належати до інформаційних, аналітичних або художньо-публіцистичних: «Відкритий лист, коментар, навіть огляд, можуть мати сатирико-публіцистичне спрямування» [1, с. 243]. Літературознавець М. Рашкевич, беручи до уваги визначення Й. Д. Лося, котрий розглядає публіцистику «як словесну і візуальну сфери моделювання свідомості» [5, с. 23], відносячи твори, що впливають на формування громадської думки, визначає публіцистику і «публіцистичний епістолярій як загальний і, водночас, індивідуальний виразник авторського світогляду, – величини однорідні та взаємозамінні» [7, с. 90].

Одним із найпоширеніших різновидів жанру епістолярної публіцистики є відкритий лист, метою якого, на думку В. І. Кузьменка, є – «привабити увагу читача загалом до важливих (соціальних) питань і проблем, сформувані у масового реципієнта певну думку про адресата і його поведінку, спонукати до активних дій на підтримку чи осуд позиції адресата» [4, с. 174].

Ще однією важливою особливістю відкритого (публіцистичного) листа є чергування експресії та стандарту, що виявляється у пошуку нових, незвичних виразних засобів. Таку думку відстоює Н. І. Клушина, котра виділяє інформаційний та власне-публіцистичний підстилі [2, с. 269]. Кожен із цих підстилів має власну жанрову структуру. Інформаційному підстилю відповідають такі поширені медійні жанри, як репортаж, інтерв'ю, замітка. До власне-публіцистичного підстилю можна віднести аналітичні жанри (стаття, рецензія, коментар, лист тощо), сатиричні (фельетон, памфлет, афоризм, сатирична репліка та ін.) і художньо-публіцистичні (замальовка, есеї, нариси тощо). Епістолярна публіцистика, як стверджує Є. Прохоров, у цій класифікації займає місце «на межі аналітичної та художньої публіцистики, поєднуючи у собі суттєві ознаки однієї та іншої» [6, с. 5].

З огляду на запропоновані дефініції відкритого листа, Є. Прохоров зазначає, що в межах жанру «публіцистичного листа виділяють різновиди, як - от: відкритий лист, лист без адреси, відозва, заява, послання, звернення» [6, с. 5]. У літературознавстві відкриті листи розглядаються як носії багатовекторної системи стилів, тематики та жанрів. Анна Чеберяк, проводячи ґрунтовний аналіз МЖ (Мовленнєвий жанр) відкритого листа, виділяє ключові фактори, які необхідно взяти до уваги при дослідженні жанрової

природи та структури відкритих листів письменника. «МЖ ВЛ (Мовленнєвий жанр «відкритий лист») є цілісним синкретичним текстовим утворенням, що складається з єдності епістолярної форми і публіцистичного змісту. МЖ Відкритий лист ускладнений фактором подвійної адресації і спрямований на переконання адресатів у правильності авторської ідеї та спонукання до дії» [9, с. 47].

Як бачимо, проблематика відкрито листа як жанру епістолярної публіцистики викликає жваву дискусію через свою жанрову неоднорідність, структурованість, тематично-проблематичне наповнення та адресованість.

Мета статті – визначення жанрово-стильової парадигми епістолярної публіцистики Вінстона Черчилля, характеристика жанрових модифікацій його публіцистичних листів та обґрунтування (аналіз) стильових домінант епістолярно-публіцистичних творів письменника, зокрема відкритих публіцистичних листів.

Об'єктом дослідження є епістолярно-публіцистичні твори Вінстона Черчилля: відкриті листи: радіовиступи та звернення – це насамперед літературні твори, оскільки в них відображається творчий та художній тип мислення, передається індивідуальна манера відворення реального життя на момент творення тексту, своєрідний стиль викладу словесного матеріалу, крізь який можна пізнати і відчути дух епохи, достовірність і щирість почуттів.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є англійські друковані тексти листів, а також електронні копії радіовиступів, промов та звернень, (опубліковані та неопубліковані, що зберігаються в архівах Великої Британії), проаналізовано 210 промов та радіозвернень Вінстона Черчилля, що увійшли до збірки *Never give in: Winston Churchill's Speeches*, а також збірка публіцистичних статей та спогадів письменника *Winston Churchill. The Second World War. Volume II. Their Finest Hour (Друга світова війна. Їх зоряний час)*, які слугують коментарем до його промов під час Другої світової війни (1939-1945).

З огляду на обсяг і неоднорідність першоджерельного матеріалу в роботі застосовуються типологічний, історико-генетичний, порівняльно-історичний, рецептивно-інтерпретаційний та естетичний методи дослідження, метод добору й систематизації матеріалу. Саме такий комплексний підхід дає можливість зробити всебічний аналіз епістолярно-публіцистичної спадщини В. Черчилля, визначити жанрово-стильову парадигму його публіцистичних листів.

Підґрунтя роботи становлять праці зарубіжних дослідників, присвячені питанням поетики, рецепції епістолярного жанру й стилю: М. Бахтіна, У. Тодда III, Роберта Роудс Джеймса та вітчизняних учених-літературознавців: Л. Вашків, В. Галич, О. Галича, В. Кузьменка, та студії інших науковців. Їхні праці становлять теоретико-методологічну основу статті, сприяють забезпеченню комплексного підходу до об'єкта аналізу, а також виявленню концептуальних ознак жанру епістолярної публіцистики.

Результати та їх обговорення. Епістолярна публіцистика Вінстона Черчилля є синтезом історично-політичної нарації та особистісної експресії вираженої

у жанрі відкритих листів письменника, які у своєму роді визначаються різнобарвною тематикою та жанровими модифікаціями: листи - звернення, радіовиступи, листи без адреси, послання, критичні есеї, тощо; вони набувають різної форми та адресованості. Тому типологічні особливості найпоширеніших форм та жанрових утворень публіцистичного листів письменника можна структурувати наступним чином:

1. Радіовиступи або листи-промови. Незмінним компонентом такого радіолиста є його жорстка структура.

- Назва або заголовок. (Адресація та призначення радіолиста). Номінація адресата (умовного чи реального).
 - Звернення до адресата, що вказує на соціальний статус, посаду і допускає стандартні фрази типу: «*Dear Sir/Madam, Mr. President, Members of Parliament*» (Шановний пане, пані, пане Президент, члени парламенту).
 - Опис стану справ, причини та мета, що спонукає до дії.
 - Накопичення аргументу. (Черчилль назвав цей етап у промові «*accumulation of argument*», коли порушується найважливіше чи спірне питання).
 - Презентація доказів: (упорядкування доказів, поступовість і плавність переходу від одного до іншого, інколи багаторазове повторювання найпереконливіших аргументів (слів, речень), набуваючи різного емоційного забарвлення та експресії, щоб спонукати адресата до дії).
 - Кульмінація – рішення чи неминучий висновок, який переконує чи запевняє адресата змінити свою думку або підтримати мовця.
 - Заключні фрази. Прощання. Підпис
- Візьмемо для прикладу одну із перших промов Вінстона Черчилля на посаді прем'єр-міністра, датовану 13 травня 1940 р. Промова написана у формі листа і адресована до членів Палати общин. Черчилль розпочинає свою промову «Кров, важка праця, сльози та піт» (закріплена назва) урочистим тоном стриманої офіційності – «Пане Спікер», звертаючись до «Його Величності» короля Георга VI.

Цікаво зазначити, що після звертання іде коротка репліка, фраза, що передає спонуку до дії. «*I beg to move*» («Я благаю рухатися»). З перших рядків автор демонструє національну єдність як важливу складову своєї політики, застосовуючи прийом алітерації, коли визначає ключові «*the wish and will of Parliament and the nation*» («бажання і волю парламенту та нації»), оскільки всі три політичні партії повинні бути представлені у новому уряді. Приступаючи до виконання своїх обов'язків за наказом короля, Черчилль вибудовує дуже потрібну довіру, підкріплену бажаннями Парламенту та самої країни, висловлюючи стурбованість щодо «*one of the greatest battles in history ... that we have to be prepared*» («однієї із найважливіших битв в історії, до якої треба готуватися») [10, с.168] (тут і далі переклад наш. – О.С.).

Офіційний стиль та урочистий виклад листа передають особисту повагу автора до кожного із 650 членів Палати громад. Перелік спільних зусиль на найвищих рівнях вселяє довіру уряду до його вчинків (чергове

звернення до етосу). Оратор покірно просить Палату схвалити кроки, які були зроблені до цього часу, та підтримати тему національної єдності у «*the formation of a Government representing the united and inflexible resolve of the nation to prosecute the war with Germany to a victorious conclusion*» («формуванні уряду, що виражає єдину і непохитну рішучість нації, щоб привести війну з Німеччиною до переможного завершення») [10, с. 168].

Н. Колотілова у посібнику «Риторика», досліджуючи риторичні прийоми ораторського мистецтва, акцентує увагу на «модусах публічного виступу» тобто засобах впливу на аудиторію. Сюди, на її думку, належать такі:

- 1) *логос* (від давньогрец. *logos* – «слово», «смысл») – це засоби впливу, що апелюють до розуму;
- 2) *етос* (від давньогрец. *ethos* – «норов», «характер») – це засоби, що апелюють до моральних принципів, до норм людської поведінки;
- 3) *пафос* від давньогрец. *pathos* – «пристрасть») – засоби, що апелюють до почуттів» [3, с. 12–14].

Звернення Черчилля до етосу (авторитетної особи, влади чи морального духу аудиторії) продовжується і в основній частині, коли він системно перераховує вчинки, які він здійснив для подолання кризи, з огляду на «*the unity of the nation*» «єдність нації». У цей момент Черчилль змінює свій тон від прямого викладу фактів (логос) і починає працювати над емоціями своїх слухачів через кілька пафосних закликів, апелюючи до емоцій аудиторії. Він згадує міця, де Британія вже веде боротьбу, зауваживши, що «*one of the greatest battles in history*» («одна з найбільших битв в історії») – саме за рогом. Це зворушливе висловлювання супроводжується зізнанням, у якому відчуваються ноти смиренності та скромності, коли він звертається до депутатів із проханням вибачити його за відсутність церемонії, з якою були нові призначення. Черчилль, цитуючи Євангелії від Луки (22:44), заявляє: «*I have nothing to offer but blood, toil, tears and sweat.*» («Мені нічого вам запропонувати, окрім крові, важкої праці, сліз і поту») [10, с. 169]. Це апелювання до почуттів ґрунтується на яскравій образності (метафорі), провіщаючи похмурі дні, що наближаються.

Політик використовує образну мову та риторичні фігури, щоб створити проникливий, емоційний заклик до дії та підготувати англійців до багатьох місяців нещастя і страждань. Він застосовує риторичне запитання, за допомогою якого висловлює занепокоєння своєї аудиторії, починаючи з «Ви запитуете,?...». Так завдяки анафорі, (повтору алітераційної фрази «*wage the war*» «вести війну»), даючи відповідь на одне запитання «*You ask, what is our policy?*» («Ви запитуете, яка наша політика?») [10, с. 169] і, повторюючи тричі слово «*victory*», автор наголошує: «*It is victory, victory at all costs, victory in spite of all terror*» «перемога, перемога будь-якою ціною, перемога, незважаючи на всю розпору» [10], таким чином дає чітку відповідь на інше риторичне запитання: «*You ask, what is our aim?*» («Ви запитуете, яка наша мета?») [10]. Одна фраза (висловлювання), яке легко вривається у пам'ять і викликає в уяві образи, передається за допомогою тропа триколонна (трьох однакових частин), оскільки Черчилль заявляє: «*It is to wage war, by sea, land and air*» Британія

«вестиме війну на морі, суші та у повітрі» [10, с. 169]. Звертаючись за допомогою до Всевишнього, вдаючись до риторичних прийомів: етосу та пафосу, Черчилль розглядає майбутній конфлікт як моральну кризу, яка визначатиме, чи останнє слово буде за добром чи злом. У заключній частині Черчилль за допомогою метафори створює різкий гіперболічний образ ворога, називаючи його «*a monstrous tyranny*» «жахливим тираном». Така вибудована композиція завершується закликом до вжиття спільних дій та зусиль і впевненістю автора у спільній перемозі.

Публіцистичний лист Вінстона Черчилля відрізняється від інших епістолярних жанрів тим, що у ньому більше відчутна індивідуальна своєрідність автора, який вживає поряд з інформаційно-аналітичними уривками ліричні відступи, подає експресивно оцінні висновки, цитує вірші чи Біблію, вживає афоризми, архаїзми, оказіональні утворення, образні засоби, широку синонімію, стилістичні фігури, тобто користується багатством різних жанрів публіцистики. Найбільш поширеним серед представлених жанрів епістолярної публіцистики є листи-звернення або радіозвернення письменника до широкого читача.

2. Листи – звернення (радіозвернення). Український тлумачний словник дає визначення терміну «звернення» як - от: «сповіщення, розпорядження або заклик, привітальна промова і т. ін., адресовані народові, якому-небудь колективі, організації, спеціалістам якої-небудь галузі» [8, с. 465].

У листі-зверненні прем'єр-міністра Вінстона Черчилля до народу Британії 19 травня 1940 року, увагу привертає чітка громадянська позиція політика-лідера і композиційна структура листа, що вирізняється насиченістю експресивно-виражальних засобів та риторичних фігур. Лист структурований на послідовно-логічному й асоціативному розвитку думки автора. У першій частині – зачині (вступі) автор підводить аудиторію до ланки причинно-наслідкових зв'язків між реальними подіями та мотивами, що спонукали Черчилля звернутися до народу Британії. Це свого роду заклик до боротьби і спонука до дії, що вселяє упевненість та підіймає моральний дух. В основній частині листа Черчилль застосовує різноманітні риторичні прийоми, а також уже вищезгадані засоби впливу на аудиторію. «*There will be many men and many women in the Island who when the ordeal comes upon them, as come it will, will feel comfort, and even a pride, that they are sharing the perils of our lads at the Front — soldiers, sailors and airmen, God bless them — and are drawing away from them a part at least of the onslaught they have to bear. Is not this the appointed time for all to make the utmost exertions in their power?*» [«На Острові буде багато чоловіків і багато жінок, котрі, коли настане тяжке випробування, (а воно наступить,) відчують спокій і навіть гордість за те, що вони поділяють небезпеки наших хлопців на фронті – солдатів, матросів і льотчиків. Боже, благослови їх – та відверни від них, принаймні, частину шалених атак, які вони мають принести. Хіба це не визначений час для всіх, щоб докласти максимальних зусиль?»] [10, с. 171]

Суть пафосу, як стверджує Н. Колотілова, полягає у тому, що оратор повинен вміти викликати в аудиторії почуття, які б могли вплинути на її думку» [3, с.14].

Так от, у запропонованому уривку Черчилль намагаться пробудити у людей, до яких звертається, щирі почуття: співчуття, відвагу, вселити віру та впевненість, бойовий дух. Для того, щоб підкреслити незвичайність ситуації, напругу емоцій, він ставить знову ж таки риторичні запитання, не очікуючи відповіді, але сподіваючись отримати відгук – певну реакцію від аудиторії.

Стильова палітра листів-радіозвернень автора насичена також прийомами синтаксичного перетворення, що реалізуються через фігури додавання (повтори), скорочення (еліпсис) та розташування (інверсія). Лист-звернення завершується цитатою з апокрифа (Першої книги Макавеїв Старого заповіту), частина цитації послужила назвою до цієї промови.

«Arm yourselves, and be ye men of valour, and be in readiness for the conflict; for it is better for us to perish in battle than to look upon the outrage of our nation and our altar. As the Will of God is in Heaven, even so let it be» (1 Maccabees 3:58–60). («Озбройтеся і будьте доблесні та готові до сутички; тому що для нас краще благо – полягти в бою, аніж побачити наругу над нашим народом і вівтарем. Тому що воля Господа на Небесах, і нехай буде так») [10, с. 172].

У завершальній частині, апелюючи до слухачів зі словами, які були закликком та стимулом *«to the faithful servants of Truth and Justice»* «для відданих служителів

Правди і Справедливості» [10, с. 172], Черчилль уперше у своїх радіозверненнях та промовах обрав величну коду (завершення), незрозумілу біблійну алюзію. Це свого роду функціонально-стилістичним код, який виявляється цілком вдалим засобом оцінки, пов'язуючи хронологічно й ментально різні фрагменти історії Британії. Біблійні цитати часто мають місце у промовах, листах, інколи слугують заголовками чи епіграфом до листа і стають не тільки засобом мовної естетики, образності чи символіки, вони є вдалим інструментом зв'язку авторського мислення та універсалу духовної культури, виражальним засобом для передачі духу патріотизму та стильовим елементом епістолярію Вінстона Черчилля.

Висновки. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що жанрово-стильову парадигму епістолярної публіцистики Вінстона Черчилля визначають такі характерні доміанти, як от: експресивно-дискусійний пафос промов, листів-радіозвернень, які збуджують увагу і фантазію, спонукають до дії, насичені своєрідним стильовим забарвленням, у яких відчувається манера (стиль) автора – розкута, характерно модульована інтонація, поєднана з грою слів, архаїзмами, метафоричні структури, (персоніфіковані, біблійні) образи та інверсійні конструкції, різноманітні повтори, переривчастий синтаксис – незакінчені речення. Все це може стати предметом майбутніх розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здоровага В. Теорія і методика журналістської творчості. – Львів: ПАІС, 2004. 268 с.
2. Клущина Н. И. Общие особенности публицистического стиля. // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – С. 269–288
3. Колоділова Н. А. Риторика. 1.2. Модуси публічного виступу: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2007. — 232 с.
4. Кузьменко В. І. У всесвіті слова: літературно-критичні студії. К.: Друге дихання, 2018. 684с.
5. Лось Й. Д. Публіцистика і тенденції розвитку світу. Львів: ПАІС, 2008. 376 с
6. Прохоров Е. П. Эпистолярная публицистика. М.: Изд-во МГУ, 1966. 70 с.
7. Рашкевич М. Епістолярна публіцистика: Література VS. Журналістика. // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. 2014. Випуск 39. С. 82-93.
8. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства. [ред. І. К. Білодід]. – К.: Наукова думка. – Т. 3. [ред. тому: Г.М. Гнатюк, Т.К. Черторизька]. – 1972. – с. 744.
9. Чеберяк А. М. Мовленнєвий жанр «відкритий лист»: комунікативно-прагматичні аспекти організації. // Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. – Львів, 2010. – 256 с.
10. Churchill Winston. Never give in: Winston Churchill's Speeches. Edited by Winston Sir. Churchill. London Bloomsbury Academic. A&C Black, 2013. 624 p.

REFERENCES

1. Zdorovega V. Theory and Methods of Journalistic Creation. Lviv: PAIS, 2004. 268 p.
2. Klushina N. I. General features of publicistic style // Media Language as an object of interdisciplinary study. M.: Publishing House of MSU, 2003. P. 269 – 288.
3. Kolotilova N. A. Rhetoric.1.2. Modes of public speaking: a textbook. K.: The Center of Educational Literature, 2007. 232 p.
4. Kuzmenko V. I. In the world of words: literary-critical studios. K.: The second breath, 2018. 684 p.
5. Los J. D. Journalism and trends in the development of the world. Lviv: PAIS, 2008. 376 p.
6. Prokhorov E. P. Epistolary publicism. M.: Publishing House of MSU, 1966. 70 p.
7. Rashkevych M. Epistolary publicism. Literature VS. Journalism // Visnyk of the Lviv University. Series: Journalism, 2014. Is. 39. P. 82–93.
8. The Dictionary of the Ukrainian Language; in 11 Vol. / USSR Academy of Sciences. Institute of Linguistics. [Ed. by Bilodid I. K]. K.: Scientific thought. Vol.3. [Eds.: G. N. Gnatiuk, T. K. Chertoryzka]. 1972. 256 p.
9. Cheberyak A. M. Speech genre «Open Letter»: Communicative and Pragmatic Aspects of Organization // Thesis for the Candidate degree in Philology. Lviv, 2010. 256 p.

Genre – Style Paradigm of Winston Churchill's Publicistic Epistolary O. B. Semeniuk

Abstract. The article deals with the specificity of genre-style paradigm of Winston Churchill's publicistic epistolary. Due to a thorough analysis of epistolary nonfiction works of the outstanding British statesman and a politician, in particular, his open letters written at the time of the Second World War, the major stylistic dominants have been highlighted and genre modifications of Winston Churchill's publicistic correspondences, broadcasts, speeches have been determined as well. Moreover, the author has characterized both rhetorical and stylistic devices inherent in various genre forms of publicistic writings which can serve a subject for further researches.

Keywords: publicistic epistolary, style paradigm, genre modifications.